

Kalkınma Yazınında Farklılıklara Vurgu: Post Kalkınma Yaklaşım(lar)ı¹

Mesut KAÇANOĞLU²

Makale Bilgileri

Makale Geçmişi:

Makalenin Yüklendiği Tarih: 04.05.2020

Makalenin Kabul Edildiği Tarih: 06.06.2020

Anahtar Kelimeler: Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, post modernite, kalkınma projesi, kalkınmaya alternatifler, kültürel farklılıklar.

<https://doi.org/10.30586/pek.732011>

¹ Bu çalışma, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü'nde, Prof. Dr. Ufuk Serdaroğlu danışmanlığında, "Amartya Sen'in Kalkınma Anlayışı: Post Kalkınma Yaklaşımları Özelinde Bir İrdeleme" isimli doktora tezinden türetilmiştir.

² Arş. Gör. Dr. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, mesutkacanoglu@yahoo.com

Öz

İkinci dünya savaşı sonrası ortaya çıkan kalkınma iktisadı 1980'lere kadar altın çağını yaşamış olmasına rağmen 1980 sonrası dönemde kalkınma adına uygulanan politikaların başarılı olamaması nedeniyle önemli eleştirilere maruz kalmıştır. Bu dönemde kalkınma iktisadının çıkmaza girdiği ileri sürülmüştür. Farklı görüşler kalkınma iktisadının çıkmazına çözüm üretmeye çalışmıştır. Bu farklı görüşler arasında yer alan post kalkınma yaklaşımları kalkınma iktisadının çıkmazını post modern bakış açısıyla eleştirmekte ve çözüm sunmaya çalışmaktadır. Post kalkınma yaklaşımları modernist kalkınma düşüncesine önemli eleştiriler getirmiş, kültürel farklılıklara vurgu yaparak evrensel meta-anlatıların diğer görüşleri baskı altına almasını eleştirmiştir. Bu çalışmada post modern görüşler üzerine şekillenen post kalkınma yaklaşımlarının, kalkınma yazınına yönelttikleri temel eleştirilere ve kalkınma çözümüne yer verilecektir. Post kalkınma yaklaşımları genel hatlarıyla ele alınacak ve kalkınma sorunsalına bakışı değerlendirilecektir.

Emphasis on Differences in Development Literature: Post Development Approaches

Abstract

Although the development economics that emerged after World War II had its golden age until the 1980s, it was subject to considerable criticism due to the failure of the policies implemented in the name of development in the post-1980 period. It has been suggested that development economics was at an impasse during this period. Different views have tried to produce solutions to the impasse of development economics. Post-development approaches, which are among these different views, criticize the impasse of development economics from a postmodern perspective and try to offer solutions. Post-development approaches have brought important criticism to the idea of modernist development, emphasizing cultural differences and criticizing how universal meta-narratives oppress other views. In this study, the basic criticism of post-development approaches based on postmodern views to the development literature and the development analysis of post-development approaches will be evaluated. Post-development approaches will be discussed in general terms and the perspective of development problematic will be observed.

Keywords: Post-development approaches, post modernity, development project, alternatives to development, cultural differences.

Jel Codes: O19, P48, Z13

1. Giriş

Kalkınma, ilerleme, uygarlık ya da medeniyet gibi kavramlar insanlığın gelişimiyle birlikte ortaya çıkmışlardır. Buna karşın bir disiplin olarak kalkınma iktisadı İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmiştir. Savaş sonrası iki kutuplu dünyanın varlığı, azgelişmiş ülkelerin kalkınabilme çabalarına reçete sunan, geleneksel kalkınma iktisadını ortaya çıkarmıştır. 1980'lere gelindiğinde geleneksel kalkınma iktisadının öngördüğü kalkınma politikalarının başarısızlıkla sonuçlandığı görülmüştür. 1980 sonrası dönemde neo-liberal politikaların önem kazanması sonucunda geleneksel kalkınma iktisadı önemli bir yara almıştır. Neo-liberal politikalarda kalkınma için devlet müdahalesi yerine özelleştirmeler ve liberalizasyon uygulamalarıyla piyasaların egemen kılınması hedeflenmiştir. Neo-liberal görüşler kalkınma iktisadının temelini oluşturan gelişmekte olan ekonomilerin ‘özel bir durum’ olduğu yönündeki anlayışı ortadan kaldırır. İlerleyen yıllarda azgelişmiş ülkelerde uygulanan neo-liberal politikaların önemli iktisadi krizlere neden olması bu politikalarında önemli eleştirilere uğramasına neden olmuştur. Neo-liberal politikalarında başarısız olması sonucunda kalkınma iktisadının önemli bir çıkmaza (*impasse*) girdiği ileri sürülmüştür.

1980'lerde kalkınma iktisadının çıkmazına açıklama getirmeye çalışan ve İngilizce literatürde ‘*post development*’ olarak nitelendirilen kavramı çalışmamızda ‘post kalkınma’ olarak aktardık. Post kalkınma yaklaşım(lar)ı modernist kalkınma yazınındaki argümanları post modern bir mercek ile ele alır ve modernist anlayışla inşa edildikleri iddiasıyla geleneksel kalkınma yazınına önemli eleştiriler yöneltir. Sosyal bilimlerde 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan post modern bakış(lar)³ moderniteye önemli eleştiriler yöneltmiştir. Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, post modern bakış(lar)ın kalkınma yazınına yönelttiği eleştirileri içermektedir.

Post kalkınma yaklaşım(lar)ı 1990'lı yıllarda birçok yayınlara⁴ görünürlük ve popülerlik kazanmıştır. Bu yayınlarda öne çıkan argümanlar arasında ‘alternatif kalkınma’ (*alternatives development*) yerine ‘kalkınmaya alternatifler’ (*alternatives to development*) arayışı, ‘bir bütün olarak kalkınma projesinin terk edilmesi’ ve ‘yerel kalkınmanın önemi’ yer almaktadır. Post kalkınma yaklaşım(lar)ının tanımı genel olarak, yerel kültüre ve bilgiye olan ilgi, yerleşik bilimsel söylemlere karşı kritik bir duruş ve yerelleştirilmiş, çoğulcu taban hareketlerinin savunulması ve geliştirilmesi olarak açıklanmaktadır (Ziai, 2015: 834, Escobar, 1995).

³ Post modernite farklı bakışların eşit ve aynı anda var olabildiğini savunduğundan tek bir bakışa indirgenemez. Bu nedenle çalışmada parantezli bir kullanıma (anlayış(lar), bakış(lar) ya da post kalkınma yaklaşım(lar))ı vb.) gidilerek ilgili yazına uyum sağlanması hedeflenmiştir.

⁴ Örnekleme gerekirse Escobar, 1995, Rahnema ve Bawtree, 1997, Rist, 2008, Sachs, 1992a.

Post kalkınma yazınında birçok düşünür ve eser yer almaktadır. Escobar (2000), özellikle üç temel eserin göze çarptığını vurgular. Bu üç eser ona göre kuramsal bütünlüğünü tamamlamamış olan post kalkınma yaklaşım(lar)ının ilk adımları olarak değerlendirilebilir. Bu eserler: ‘*The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power* (Kalkınma Sözlüğü: Bir İktidar Olarak Bilgiye Giriş)’, ‘*Encountering Development* (Kalkınmayla Karşılaşma)’ ve ‘*The Post-development Reader* (Post-Kalkınma Okumaları)’dır (2000: 12). Post kalkınmacıları kısaca tanımlamak için bu üç eserlerdeki bakış(lar)a/duruş(lar)a değinmek konuya giriş yapmak için yararlı olabilir.

İlk eser post kalkınma anlayışının temsilcisi olarak görülen ‘Kalkınma Sözlüğü: Bir İktidar Olarak Bilgiye Giriş’ (Sachs, 1992a) Foucault, Gandhi ve Polanyi gibi düşünürlerin eserlerinden esinlenerek yazılmış makalelerden oluşur. Yazarlarının önemli bir kısmının az gelişmiş güney ülkelerinden oluştuğu bu çalışmada kalkınma politikalarının hayal kırıklığı üzerinde durulmaktadır (Ziai, 2007: 4). Sachs (1992b), post kalkınma yazınının başlangıcı olarak ele alabileceğimiz eserde kalkınma çağı olarak isimlendirdiği dönemin “ölümünü” ilan etmektedir. Çalışmada kalkınmaya ilişkin inançlar ve bu inançların tarihsel gelişimlerinin eleştirel bir dökümü sunulmaktadır. İnsanlığın önünde duran ciddi sorunlara yanıt verebilmek için dünyaya kalkınma inancından kopma çağrısında bulunulmakta ve insanın hayal gücünü özgürleştirilmesi hedeflenmektedir (1992b: 1-2). Okuyucuya kalkınmaya rağmen batı dışındaki kültürlerde ayakta kalabilen zenginlikler hatırlatılır (Schuurman, 2000: 10).

İkinci önemli eser ‘Kalkınmayla Karşılaşma’ (Escobar, 1995)dır. Escobar, eserinde “kalkınma söylemi” görüşünü geliştirir. Kalkınma söylemi üçüncü dünya hakkında bilgi üretmek ve iktidarı kullanmak için son derece verimli özelliklere sahiptir (Escobar 1995: 9). Eserde, kalkınma söylemi yoluyla yoksul ve muhtaç bir üçüncü dünyanın nasıl kurgulandığı incelenir. Kalkınma söylemi birinci dünyayı, ilerleme ve modernlik modeli olarak sunar. Bu modelin ‘az gelişmiş’ ulusları dönüştürmek için gerekli bilgiyi içerdiği vurgulanır (McKinnon, 2008: 282).

Üçüncü önemli eser ‘Post-Kalkınma Okumaları (Rahnema ve Bawtree, 1997)’dir. Rahnema ve Bawtree eserlerinde kalkınmanın insanların özerklikleri (*autonomy*) için tehdit oluşturduğunu vurgulamışlardır (Ziai, 2007: 5). Eser, ‘post kalkınma’ kavramına içerik verme projesini başlatmıştır. Çalışmanın editörlerine göre, ‘post kalkınma’ sözcüğü ilk kez 1991 yılında Cenevre’de düzenlenen uluslararası bir toplantı salonunda kullanılmış ve altı yıl sonra kalkınma alanında önemli bir ilgi uyandırmıştır (Escobar, 2007: 18). Rahnema, “kalkınmanın halkın bağımsızlık sistemini ve geleneksel kültürlerini zayıflatan bir virüs” olduğu fikrini ileri sürer.

Eserde yerel kültürlerin batı modernitesiyle teması sonucunda ortaya çıkan değişim, “garip bir hastalık ve sağlıklı bir durumdan sapma” olarak nitelendirilir (Ziai, 2004: 1055).

Post kalkınma yaklaşım(lar)ının kalkınma yazını üzerindeki etkisinin tahlili için post modernite üzerinde kısaca durulması post kalkınma yaklaşım(lar)ının dayandığı felsefi kökenlerin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu doğrultuda çalışmanın ilk bölümünde post kalkınma yaklaşım(lar)ının temellendiği post modern felsefenin kısa bir değerlendirmesi yapılacaktır. Bu felsefi ve eleştirel temel üzerine kurulan post kalkınma yaklaşım(lar)ının geleneksel kalkınma yazınının çıkmazına yönelik eleştirileri ikinci bölümde ele alınacaktır. Üçüncü bölümde post kalkınmacı bir bakışla geleneksel kalkınma iktisadının yetersizlikleri incelenecektir. Son olarak ise post kalkınma yaklaşım(lar)ının kalkınma çözümlemesine yönelik önerilerine yer verilecektir.

2. Post Kalkınma Yaklaşım(lar)ının Felsefi Kökenleri

Post modern bakış(lar)ın sosyal bilimlere en önemli katkısı, bu görüşlerin modernite ve modernitenin kurumsal değerlerine ilişkin eleştirel tutumlarıdır. Post modern bakış(lar)da farklılıkların ön plana çıkarılması hedeflenmekte ve böylece unutulmuş, değersizleştirilmiş ya da ikincil plana itilmiş değerler üzerine odaklanılmaktadır. Modernist teoriler kesinlikler üzerine kurulmakta, bu teorilerde bireyler adına karar verilmekte ve sosyal bir mühendislik peşinde koşulmaktadır. Bu görüşlerin aksine genel-geçer evrenselliğin sorgulandığı post modern bakışlarda ise bütün “-izm”lerin baskıcı egemenliği eleştirilmektedir. Post modern bakış(lar) farklılıklara vurgu yapar, evrensel olma iddiasıyla meta-anlatıların (*metanarrative*) diğer görüşleri nasıl baskı altına aldığını ve ötekileştirdiğini deşifre eder ve söylem olarak üretildiğini iddia ettiği bu baskıcı yapının iktidarını eleştirir.

Post kalkınma yaklaşım(lar)ının, kalkınma iktisadı eleştirilerinin Michel Foucault ve Jean Francois Lyotard gibi post modern düşünürlerden etkilendiği görülmektedir. Bu etki ile beraber post kalkınma yaklaşım(lar)ı, kalkınma söyleminde ve uygulamalarında iktidarın ve bilginin fonksiyonlarını ortaya çıkarmak için kalkınma kavramının yapısızlaştırılmasına yönelik girişimlerde bulunmuştur (Kippler, 2010: 2). Post modern bakışlar 1980'lerin sonlarında üçüncü dünya ülkelerinin homojen ülkeler olarak değerlendirilmesini eleştirmişlerdir. Sosyal araştırmayı gerçekleştirebilmek için bilim insanlarının soyut kavramlara ihtiyacı vardır, ancak post modern anlayışın eleştirisine göre bunlar, söz konusu bilim insanının öznel zihninden veya

bir grup katılımcının deneyiminden kaynaklanan ve kabul gören projeksiyonlardır (Schuurman, 2000: 9).

Post modern bakış(lar) modern çağın sorunlarını açıkladığı düşünülen meta-anlatıları sorgulamaktadır. Meta-anlatılar birer hakikat olmak yerine rekabet halindeki muhalif sesleri inkâr eden ve sessizleştiren ayrıcalıklı söylemler⁵ olarak ele alınmalıdır (Connely ve diğerleri, 2000: 136). Kurmaca öyküler olarak nitelenen meta-anlatıların temel hedefi “kendi durumlarını ya da konumlarını güvence altına almak, toplumsal denetimi sağlamak, geleceği kendi öz çıkarları doğrultusunda belirlemek”tir. Meta-anlatılar kavramı Lyotard’a göre “bilimin ya da devletin uygulamalarını haklı kılmak için söze dökülmüş anlatılar”ı ifade eder. Bu kapsamlı öykülerin amacı “gerçekleşmesi istenen bir tasarımı ya da olayı meşru göstermek, var olanlara karşı bir bilgi alanını ya da belli bir ideolojiyi haklı çıkarmak”tır. Sosyal bilimlerde meta-anlatıların sebep olduğu en büyük sorun kendileri dışındaki bütün dünya görüşlerini, toplum tasarımlarını ve dile getirilen her türden yerel anlatıyı dışlaması ve yok saymasıdır (Güçlü ve diğerleri, 2008: 1500-1502). Post modern bakışların amacı alternatif bir varsayımlar dizisi meydana getirerek tüm sorulara cevaplar üretmek değildir. Bunun yerine, genel-geçer evrensel cevapların herhangi bir bilgisel dayanağının imkansız olduğunun kabul edilmesi amaçlanır (Ziai, 2004: 1058).

Post kalkınma yaklaşım(lar)ı Foucault'yu takip ederek kalkınma projesini bir söylem olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur (Storey, 2000: Ziai, 2004). Foucault’a göre bilgi önemli ölçüde iktidar ile iç içedir, hakikat her zaman için sosyal bir kurgudur ve iktidar üretici olabileceği gibi yasaklayıcıdır. Foucault, söylemlerin insanları ayrıştıran ve insanlar arası ilişkileri şekillendiren iktidar biçimleri olduğunu vurgular (Heywood, 2017: 156-157). Söylem, anlamların itirazlandığı ve iktidar ilişkilerinin belirlendiği alandır. Bu nedenle bilginin ve anlamın yalnızca yazı yoluyla değil aynı zamanda disiplinli ve mesleki kurumlarla ve toplumsal ilişkilerle denetlenebilmesi, toplumdaki iktidar ilişkilerini anlamının temelini oluşturur (Parpart, 1993: 340). Foucault, meta-anlatıların yetersizliklerini, iktidarın özgüllüklerini ve bilgiyle olan ilişkisinin incelemesi gerektiğini vurgular.

⁵ Söylem, bir konuyla ilgili belirli bir bilgi türünü konuşmak için (temsil etmek için) dil sağlayan bir grup ifadedir. Konuyla ilgili ifadeler belirli bir söylem içinde yapıldığında, söylem konunun belirli bir yolla oluşturulmasını mümkün kılar ve diğer yolları sınırlar. Söylem, farklı kurumsal düzenlemelerde (aileler, ceza infaz kurumları, hastaneler ve sığınma evleri gibi) birçok kişi tarafından üretilebilir ve tek başına anlam ifade eden konular oluşturur. Örneğin, batının doğal üstünlüğüne kendimiz inanmayabiliriz. Ama ‘batı ve ötekiler’ (*west and the rest*) söylemini kullanırsak, mutlaka kendimizi batının üstün bir uygarlık olduğunu savunan bir konumdan konuşuruz. Gerçekleri tanımlamak için kullandığımız dil, neyin doğru ya da yanlış olduğuna karar verme sürecinde bu süreç müdahale eder (Hall 1995: 201-203).

Post modern anlayış(lar) söylem analizi yardımıyla “yapısal öneme sahip olma”, “kimlik inşası” ve “fark” kavramları üzerine odaklanır. Toplumsal anlamların inşasını anlamak için ‘farkın’ önemi vurgulanmalıdır. Çünkü baskın anlamlar çoğunlukla kendisini ve hakim gerçekliği tanımlayan ‘ötekiyle’ karşılaştırma yoluyla oluşturulur. Jacques Derrida'ya göre, batı felsefesi, ikili karşıtıklara dayanır. Bu ikiliklerde (örneğin, gelişmiş-azgelişmiş) ilk kavramın doğası ve önceliği, karşıtının tanımına (diğerine) bağlıdır. Tanımlanan nesnenin doğasında olduğu gibi, bu tanımlar karşıtlarının içine gömülmüştür (Derrida, 1976). Derrida ve takipçileri, anlamın/söylemin sökülmesini (yapı bozumunu) talep ederler. Özellikle ikili karşıtıklar söz konusu olduğunda anlamların inşa edilip kullanılma biçiminin analiz edilmesi gerektiğini savunurlar. Toplumsal olguların evrensel ve basitleştirilmiş tanımları reddedilir. Bu tanımların gerçekliği özelleştirdiği ve yaşamın karmaşıklığını, yaşanmış bir deneyim olarak ortaya koymadığı savunulur (Parpart, 1993: 441).

Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, nasıl bir kalkınma yolu belirleneceğini sorgulamak yerine kalkınmanın anlamının kişiler arasında nasıl/neden farklılaştığını sorgular. Kalkınmanın ne anlama geldiğinin deşifre edilme çabası, post kalkınma yaklaşım(lar)ını çok temel bir argümana götürür. Kalkınma, kalkınmanın nasıl olacağına karar verenlerin çıkarlarını yansıtan bir meta-anlatıdan kök salmış keyfi bir kavramdır (Rapley, 2004: 350). Post kalkınmacıların temel argümanları: kalkınma projesinin modernite çerçevesinde kavramsallaştırıldığı ve yürütüldüğü, bu haliyle sürdürülebilir olmadığı ve bu durumun insan, toplum ve doğa üzerinde çeşitli zararlı etkilere sahip olduğudur (Andreasson, 2007: 5). Post kalkınma yaklaşım(lar)ı kalkınma iktisadında bilgi üretimine meydan okuyan, kullanılan kavramları deşifre etmeye çalışan ve kalkınmayı bir meta-teori olarak sorgulayan eleştirel yaklaşımlara öncülük eder (Ziai, 2015: 846). Bu nedenle post kalkınmacılar Ahorro (2008) göre, modernleşmenin ve kalkınmanın indirgemeci, evrensel ve etnosentrik yapısına önemli eleştiriler getirirler (2008: 1).

Post kalkınmacılar söylem kavramını post modern bakışlardan ödünç almışlar ve kalkınma eleştirilerinde kullanmışlardır. Pieterse'e (2000) göre, söylem analizi, sosyal bilimlerde ‘dilsel dönüşün’ (*linguistic turn*) önemli bir parçasını oluşturur. Post kalkınmacıların kalkınmaya uyguladıkları söylem analizi, post kalkınmaya özgü olmayan, post kalkınma anlayışının metodolojik temelidir (2000: 180).

Post kalkınmacılar, kalkınmanın tarihsel olarak belirli çıkarlar etrafında şekillendiğini ve belirli iktidar ilişkilerini içine alan, zihinsel ve dilsel bir yapı olarak *söylem* olduğunu savunurlar. Bilgi, iktidarın temelidir ve iktidarı elinde bulunduranlar hangi bilginin kullanılacağını ya da bilginin ne olup olmadığını belirlerler (Ercan ve Biçer, 2005: 63-64, Ziai, 2004: 1047). Post

kalkınma yaklaşım(lar)ı, söylem analizini iktidar ilişkilerini açıklamak için kullanır. Bir söylemin egemen konuma gelmesi eşit olmayan iktidar ilişkilerinin sürekli hale gelmesini sağlar. Bu açıdan bakıldığında kalkınma projesi ve ürettiği söylem, eşitsizliklerin devamının nedenidir (Siemiatycki, 2005: 57). 'Kalkınma' ve 'modernleşme' gibi kavramlara bilinç ve egemenlik üretme rolü verilir. Kuramsal öncül, kavramların, iktidarı inşa etmesidir. Söylem, dünyayı kurgular. Bu perspektiften ele alındığında azgelişmişlik, yapısal değil, söylemseldir (Lieten, 2002: 71).

3. Post Kalkıncı Bir Perspektiften Kalkınma Yazınının Çıkmazı

Post kalkınma yaklaşım(lar)ının kalkınma yazınına getirdiği en önemli (başlangıç) eleştirisi kalkınma kavramı ile kalkınma projesi arasında ayırma gitmesidir. Post kalkıncılar İkinci Dünya Savaşı sonrası uygulanan kalkınma politikalarının bilinçli bir projenin ürünü olduğunu savunurlar. Kalkınma projesinin başarılı olamama nedeni azgelişmiş ülkelerin gerçeklerinden uzak oluşu ve taraflı bakışıdır. Bilinçli bir proje olarak ele alınan kalkınma projesinde, bu projeyi tasarlayan batılı ülkeler, yoksul ülkelerle aralarındaki gelir farklılıklarının azalmasını istemezler. Bu nedenle post kalkınma yaklaşım(lar)ı için kalkınma projesinin dışına çıkılmadığı sürece azgelişmiş ülkeler gelişemez. Modernite ve kalkınma iktisadı, azgelişmiş ülkeleri geliştirmeyi hedeflediği bahanesiyle gerçek ve gizli gündemlerini saklayan ve batılı ülkelerin çıkarlarını yansıtan bilinçli birer projedir.

Escobar'a (1995) göre, modernite ve kalkınma, yeni bölgelerin sürekli fethini ve halkların ekolojik ve kültürel hayatlarının dönüştürülmesini gerektiren kültürel bir projedir. Kalkınma projesi, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki Aydınlanma sürecini tamamlama iddiasındaki son ve başarısız girişimdir (1995: 221). Batılı toplum modelini evrenselleştirmeye çalışan kalkınma projesinde yatırımlar, yardımlar, kalkınma uzmanları ve teknoloji ihracı gibi araçlar kullanılır. Kalkınma projesinin temel hedefi üçüncü dünya ülkelerinin yaşam standartlarını yükseltmektir (Ziai, 2015: 840-841).

Post kalkınma yaklaşım(lar)ı kalkınma projesinin başarısızlığını bu projenin varsayımlarına bağlar. Bu varsayımların ortaya çıkardığı genellemelere önemli eleştiriler yöneltir. Post kalkıncılar kalkınma projesini ve sürecini çevreleyen fikirlerin çoğunun kusurlu olduğunu savunurlar (Ahorro, 2008: 1-2). Son kırk yıldır kalkınma uygulamaları sonucunda ortaya çıkan olumsuz sonuçlar gündeme taşındıkça kalkınma kavramının içeriği genişletilmiştir. Fakat ortaya konulan yeni fikirlerin, hem yarayı hem de tedaviyi kapsama özelliği aynı kalmıştır

(Sachs, 2010a: 28). Kalkınma projesi en başından yanlış tasarlanmıştır. Bu nedenle yanlış varsayımlar düzeltilmeden, kalkınma iktisadının çıkmazına çözüm üretilemez.

Kalkınma teorisiyle ilgilenen farklı bakış açılarının ortak varsayımları bulunur. Ziai (2013) kalkınmayla ilgili dört temel varsayımın kalkınmayı açıklamaya çalışan hemen hemen her şeyin temeli olduğunu ileri sürer.

- *Varoluşçu varsayım:* Kalkınma gibi bir şey vardır. Kalkınma örgütlü ve kavramsal bir çerçeve olarak faaliyette bulunur. Bu varlık kalkınma kavramının, farklı sosyal, iktisadi, siyasi ve kültürel algıların birleştirilmesini sağlar.
- *Normatif varsayım:* Kalkınmanın iyi (olumlu) bir şey olduğu varsayılır.
- *Pratik varsayım:* Kalkınma ulaşılabilir bir şeydir.
- *Metodolojik varsayım:* Ülkelerin ya da devletlerin bir ölçüt dahilinde kalkınma düzeyleri karşılaştırılabilir. Karşılaştırma olanağı “gelişmiş” ve “azgelişmiş” birimlerin tanımlanabilmesine neden olan evrensel ölçütler üretir (Ziai, 2013: 127).

Bahsedilen bu varsayımlar oldukça soyut kavramlar içermektedir. 1950’lerden 1970’lere kadar hakim olan kalkınma yazınında bu varsayımlara ek olarak yeni varsayımlar ile kalkınmanın neye benzediği ve kalkınmaya nasıl ulaşılacağı açıklanmıştır. Somutluğu getiren bu varsayımlar şöyledir:

- *Amacın spesifikasyonu:* Gelişmiş ülkeler Kuzey Amerikalı ve Avrupalı ülkelerdir. Asya’nın, Afrika’nın ve Latin Amerika’nın daha az gelişmiş ülkelerinin kalkınmaya ihtiyaçları vardır.
- *Sürecin spesifikasyonu:* Kalkınma projesinin içerdiği müdahaleler, azgelişmiş toplumların nasıl iyi bir topluma dönüşeceği ve bu toplumların yaşamlarının nasıl daha iyi bir hale getirileceği konuları kalkınma uzmanlarının ve kurumlarının bilgisine dayandırılır (Ziai, 2013: 127)

Bu varsayımlar sonucu ortaya çıkan kalkınma projesi ulusal ve uluslararası alanda eşitsizlikleri gizlemekte ve bu nedenle de depolitikleştirici (siyaset dışı) bir nitelik kazanmaktadır (Ziai, 2013: 129).

Post kalkınmacılar kalkınma politikaları sonucunda azgelişmiş her ülkenin kalkınmasının imkansızlığını belirtirler. Çünkü mevcut kalkınma yazını çerçevesinde dünya nüfusunun çoğunluğunun orta sınıf bir yaşam tarzına ulaşması imkansızdır (Pieterse, 2010: 110). Kalkınma uygulamalarına rağmen zengin ve yoksul ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının giderek artması kalkınma yazınına eleştirel yaklaşılmasını gerekli kılar. Çünkü yoksul

lkeler ne yaparlarsa yapsınlar bugünün gelişmiş ülkelerinin seviyesinde bir yaşam düzeyine uzun yıllar sonra ulaşabileceklerdir. Sachs'ın ifadeleriyle (1992b):

"Rakilere dünya lğinde yetişmeye çalışmak ölümcül bir yanılıdır. Bunun nedeni bu tür bir yarışta zengin ülkelerin diğerlerinden her zaman daha hızlı ilerleyecek olmasıdır. Günümüzde dünyanın bir milyon yılda biriktirebildiği bir yılda tüketilir. Bütün lkeler sanayileşmeyi başarabilseydi bugün p ya da atık deposu olarak kullanmak üzere beş ya da altı gezegene ihtiyacımız olacaktı. Bu nedenle gelişmiş ülkeleri model almak doğru değildir. Bu lkeler insanlık tarihinin belirli bir anında büyük olasılıkla doğru yoldan sapmış ülkeler olarak görülmelidir" (1992b: 2-3).

4. Geleneksel Kalkınma İktisadının Yapısökümü

Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, kalkınma projesinin üzerine kurulduğu varsayımların hatalı olduğunu savunur. Bu varsayımlar kalkınma projesinin gizli gündemini ya da örtük n kabullerinin deşifre edilmesini sağlar. Bu başlık altında post kalkınma yaklaşım(lar)ının geleneksel kalkınma iktisadının gizlenen yönleri üzerindeki eleştirilerine yer verilecektir. Örneğin, Escobar post kalkınma yaklaşım(lar)ının kalkınma projesine getirdiği eleştirileri dört başlıkta açıklar:

1. Kalkınma kavramı İkinici Dünya Savaşı sonrasında gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasındaki iktidar ilişkelerini devam ettirebilmenin/sürekli hale getirmenin yolu olarak icat edilmiştir.
2. Kalkınma projesinin uygulanabilmesi için uluslararası iktisadi sistem düzenlenmiştir. DB ve IMF gibi uluslararası kuruluşlar bu süreçte önemli görevler üstlenmiştir.
3. Kalkınma projesi uzmanlaştırılmıştır. Kalkınma projesi, kalkınma uzmanlarının bileceği bir sorun haline getirilmiş ve etki alanı içine giren insanlardan uzaklaştırılmıştır.
4. Kalkınma projesi üçüncü dünya halklarının kültürel değerlerinin dışlanmasını sağlamıştır (Escobar, 2007: 19-20).

Escobar'ın eleştirileri doğrultusunda ve post kalkınmacı görüşlerin tahlili ile post kalkınma yaklaşım(lar)ının geleneksel kalkınma iktisadının yetersizlikleri üzerindeki eleştirileri řu başlıklar altında incelenecektir:

- a. Kalkınma iktisadı, İkinici Dünya Savaşı sonrasında çeşitli nedenlerle ABD ve diğer gelişmiş olarak lanse edilen ülkelerce icat edilmiş l bir proje ya da kurgudur.

- b. Kalkınma iktisadının icat edilme nedeni dünyanın Batılılaştırılmasına ve batılı ülkelerin vesayet süreçlerine süreklilik kazandırmasıdır.
- c. Kalkınma projesinde evrensellik vurgusuyla homojen bir kültüre sahip tek bir dünya oluşturulmak istenir.
- d. Kalkınma projesi sayesinde egemenliğini sağlayan batılı ülkeler kalkınma uzmanları yardımıyla önemli bir iktidar gücü elde ederler.
- e. Bahsedilen tüm boyutlarıyla kalkınma projesi ideolojik bir boyut kazanmıştır.

4.1. Kalkınma icat edilmiş, ölü bir projedir

Post kalkınma yaklaşım(lar)ı kalkınma projesinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında batılı ülkeler tarafından icat edildiğini savunur. Truman, 20 Ocak 1949 yılında ABD’nin başkanı seçildikten sonra yaptığı konuşma ile kalkınmayı icat etmiştir. Bu konuşma sonrasında tarihte ilk defa Afrika, Asya ve Latin Amerika azgelişmiş bölgeler olarak tanımlanmıştır (Ziai, 2007: 4). Truman’ın (1949) sözleriyle:

“(…), engin bilimsel gelişmelerimiz ve endüstriyel gelişmemizin bizlere sağladığı olanaklarla, gelişmemiş bölgelerin kalkınma ve büyümeleri için yeni ve cesur bir programa başlamalıyız. Dünya’nın yarısından fazlasına tekabül eden insanlar sefaletle yakın koşullarda yaşamaktadırlar. Yiyecekleri yetersiz, hastalıkların kurbanı, ekonomik koşulları ilkel ve durgundur. Yoksullukları hem kendilerine hem de daha verimli bölgelere hem tehdit hem de engel teşkil etmektedir. Tarihte ilk kez, insanlık, bu halkların acılarını hafifletmeye imkan sağlayan bilgi birikimine ve yeteneğine sahiptir. Birleşik Devletler, endüstriyel ve bilimsel gelişmelerin öncü ülkeleri arasındadır. Diğer halklara yardım için kullanabileceğimiz materyal kaynaklarımız sınırlıdır. Fakat teknik bilgi kaynaklarımız ölçülemez niteliktedir ve sürekli büyümektedir. Barış-sever halkların daha iyi bir yaşama olan arzularının gerçeğe dönüşebilmesi için teknik bilgi kapasitemizi onlara açmamız gerekliliğine inanmaktayım. Ve diğer milletlerle iş birliği içerisinde, kalkınma ihtiyacı olan bölgelere sermaye yatırımını arttırmalıyız. Amacımız, dünyanın özgür halklarına, kendi çabaları sayesinde, daha fazla yiyecek, daha fazla kıyafet, barınma için daha fazla materyal ve yüklerini hafifletmek için daha fazla mekanik güç üretiminde yardımcı olmak olmalıdır.” (Truman, 1949).

Truman’ın konuşması post kalkınmacılar için önemlidir. Çünkü bu konuşma azgelişmiş bölgeleri tanıtmış ve bu bölgeleri geliştirmek ve yoksulluğu ortadan kaldırmak için küresel bir çaba başlatmıştır. Bu konuşma ile tarihte ilk defa belirli bir bölge ve önemli bir nüfus tarih sahnesine “öteki” olarak çıkarılmıştır. Azgelişmişlik bir dizi eksiklik olarak algılanmış ve üçüncü dünya özellikle ne olduğuyla değil ne olmadığıyla tanımlanmıştır (Naz, 2006: 72-76). Truman’ın azgelişmişliği tanımlamasıyla birlikte azgelişmiş ülkeler yeni bir sürece sokulmuş,

tarihsel birikimleri yok sayılmış ve batılı ülkelerin kalkınma adına müdahaleleri meşrulaştırılmıştır. Azgelişmişliğin icat edilmesiyle, tarihte ilk defa farklı kültürel, tarihsel, iktisadi ve sosyal özelliklere sahip önemli bir nüfus azgelişmiş olarak etiketlenmiş ve bir kurgu oluşturulmuştur. Böylece sözde gelişmiş batı üçüncü dünyanın kalkındırma görevini üstlenmiştir.

Azgelişmişlik, 20 Haziran 1949 yılında başlamıştır. Bu açıklamadan önce farklı tarzlarda yaşayan toplumlar ve kültürler bu açıklama sonrasında farklılaştırılmışlardır. Başkaları tarafından bu insanlara yeni bir kimlik belirlenmiştir. Böylece kalkınma projesi adına “azgelişmişlik” olarak nitelendirilen “onur kırıcı” koşullardan arınmak olarak algılanmıştır. Kalkınma, tarihsel anlamından koparılarak kalkınma simgesi oluşturulmuştur. Esteva'nın belirttiği gibi dünyanın hiçbir dilinde ilk kez siyasi bir konuşmada kullanıldıktan sonra o konuşmadaki anlamıyla bütün gezegende benimsenen başka bir kavram yoktur. Bu konuşma ile kalkınma kavramı iki yüz yıllık toplumsal oluşum sürecinde başarıyla gasp edilerek başkalaştırılmıştır (Esteva, 2010: 2).

Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası egemenliğini sürekli hale getirmek için dünya çapında tasarladıkları siyasi hareketin adı “kalkınma çağı”dır (Naz, 2006; Esteva, 2010). Kalkınma çağının başlamasıyla birlikte temel hedefleri büyüme ve hayat standartlarının artırılması olan yeni bir uygarlık türü tasarlanmıştır. Uluslararası kuruluşların sözde gönüllü yardımları ve kalkınma uzmanlarının desteği ile iddialı kalkınma planları hazırlanmıştır (Escobar, 2010: 148). Bir icat/strateji olarak kalkınma projesi fiziksel ve sosyal alanlarda iktisadi kontrol aracı olmanın yanı sıra Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın gerçekliğine dönüştürülmüştür. Böylece farklı yapma ve görme biçimleri marjinalleştirilmiştir (Escobar, 1992a: 22-23).

Post kalkınmacılar, kalkınma kavramının zamanla barındırdığı anlamların belirsizliği nedeniyle şekilsiz bir yapı kazanmasını eleştirirler. Kalkınma kavramını açıklamaya çalışan birçok tanımlamanın varlığı zamanla bir belirsizlik ve paradoksa neden olmuştur. Bu kavram baraj yapımından mikro kredilere, kadınların yetkilendirilmesinden yapısal reformlara kadar birçok anlam ifade etmektedir (Ziai, 2015: 840). Kalkınma kavramının anlamı ya da içeriği hakkında ortak bir düşünce yoktur. Bunun aksine kalkınma yazınında bu içeriği doldurmaya çalışan çok sayıda resmi kurum arasında belirsizlikler, tartışmalar ve çekişmeler mevcuttur (Simon, 1997: 184). Kalkınma kavramının anlamının sürekli değişip belirsizlik içermesinin nedeni her türlü soruna çözüm üretmeye çalışmasından kaynaklanır. Özellikle kalkınma politikalarının her zaman siyasi bir çözüm içerisinde anlam kazanmış olması belirsizliğini daha da artırır (Keyder,

1979: 35-36). Sachs (1992b) kalkınma fikrini ortaya çıkaran koşulların ortadan kalkmış olmasına rağmen kalkınma kavramının/fikrinin insanda “iyi niyetlilik” çağrışımı yapması nedeniyle her yerde yayıldığını savunur. Böylece kalkınma kavramı içerikten yoksun olmasına rağmen her türlü müdahalenin yüksek bir hedef adına kutsallaştırılmasına neden olur (1992b: 4).

Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, kalkınma projesinin eskimiş olmasına rağmen ayakta durduğunu vurgular. Kalkınma deneyimleri sonucunda toplumların kalkınmaya yönelik inançları zayıflamış, umutları ve arzuları tükenmiştir. Aradan kırk yıl geçmesine rağmen Amerika'nın icat edip tasarladığı kalkınma hayali gerçekleşmemiştir. Sachs (1992b) bu durumu “deniz feneri (*lighthouse*)” benzetmesiyle açıklar. Kalkınmanın deniz feneri, İkinci Dünya Savaşı sonrası inşa edilmiştir. ABD, Avrupalı sömürgeci devletlerin zayıflaması sonrası, yol gösteren fener olma görevine dünya çapında bir boyut kazandırmıştır. Fakat kalkınma projesinin yükseltilen tarihsel koşullar sonlandığı için kalkınma rüyasının modası geçmiştir (1992b: 1-3). Esteva ve Prakash (1998) bu görüşü destekler, Onların ifadeleriyle:

“zamanı geldiğinde, her dönem ölür. İnsan bunu kabul edip ortaya çıkan tarihsel olaylara şaşırılmaya cesaret ederse, eski dönem onur ve barış ile ölür ve yenisi sevinç ve tutku ile gelişir. Aksi takdirde, ölenler kronik bir durum haline gelir. Yeni dönem eski kalıntılar üzerine inşa edilmemelidir. Fakat insanlar ölümden korkarlar ve kılık değiştirmeden sonsuz yaşamın vaatlerine inanmayı tercih ederler. Ölmeden önce, her dönem gerçek durumunu gizleyerek yaşam kalıntılarını geçirir. Kalkınma konusundaki son firavun, son kralın ya da çar'ın sonsuza kadar sürecek bir imparatorluğun geride bırakılması yanılığısıyla ölmüştür” (1998: 294).

4.2. Kalkınma, Batılılaştırılma ve vesayet

Post kalkınmacılar kalkınma projesinin nihai hedefinin, az gelişmiş ülkelerin Batılılaştırılması olduğunu savunurlar. Az gelişmiş ülkelerin kalkınabilmesi için kalkınmanın tek, kalıcı ve doğru modelini içeren batılı ülkelerin değerlerine sahip olmaları gerekir. Bu süreçte kalkınma politikalarının içeriğine ve yöntemine karar veren kişi, kurum ya da ülkeler bir çeşit vesayet gücü elde ederler. Sonuç olarak, kalkınma projesi gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler arasında örtük bir vesayet süreci ortaya çıkarır.

Kalkınma projesinde farklı yaşam tarzlarına sahip, kalkınmak isteyen toplumlar, kalkınmış batılı toplum modeline uymayan toplumlardır. Bu nedenle kalkınma projesinin en başından gizli gündemi dünyanın Batılılaştırılmasıdır (Sachs, 1992b: 3). Kalkınmanın ilk olarak hızlı şehirleşme, yoksulluk ve işsizlik gibi toplumsal düzensizliklerden kurtulmak için Avrupa'da

ortaya çıktığı varsayılır. Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, kalkınma projesinde, kalkınmanın batı merkezli kavramlarla tanımlandığını ve bu durumun kalkınmamış (batı dışı) öteki bir dünya oluşturduğunu savunur (Cowen ve Shenton, 1995: 27; Grischov ve McKnight, 2003: 537-538).

Az gelişmiş ülkelerin kalkınmayı hayal edebilmesi için kendilerinin az gelişmiş olduklarını algılamaları ve bu algının ortaya çıkardığı sorumluluğun farkında olmaları gerekir (Esteva, 2010: 3). Örneğin, az gelişmiş ülkelerde kalkınma projesinin kabulünün önemli bir nedeni siyasi yöneticilerin onayıdır. Bu ülkelerdeki yöneticiler, az gelişmişlikten kurtulmanın yolunun iktisadi temelli bir kalkınma olduğuna inanırlar. Böylece batılı hayat tarzının yansımaları olan kalkınma sorunu teknik bir olgu olarak ele alınmakta ve çözümün üretiminde batı kalıcı ve tek model olarak sunulmakta ve kabul edilmektedir (Altun, 2000: 138).

Batılı ülkeler, kalkınma projesinde karar verici olduklarından sömürgeleştirici bir güç elde etmişlerdir. Herkesin dilinde yer edinen kalkınma projesinin onaylanması herkes için kaçınılmaz olmuştur. Böylece farklı yaşam biçimlerinden sadece biri olan batılı endüstriyel yaşantı biçimi toplumsal ilerlemenin son evresi olarak tanımlanmıştır (Esteva, 2010: 4). Fakat batı (*west*), tarihsel olarak coğrafi bir konumu ifade ederken batılı (*western*) bir toplum/uygarlık türünü ifade eder. Kalkınma projesinin ortaya çıkardığı kalkınma söyleminde batılı toplumlar gelişmiş, endüstrileşmiş, kentleşmiş, kapitalist, laik ve modern toplumlar olarak ele alınır. Dolayısıyla batılı kavramının anlamı modern kelimesiyle eş anlamlı olarak görülür (Hall, 1995: 186). Kalkınma projesi, farklı kültürleri ve toplumsal yaşantı biçimlerini kendilerini tanımlama olanağından yoksun bırakarak, batılı tarih yorumuna küresel egemenlik kazandırmıştır. Bu gerekçeyle 1940'lı ve 50'li yıllarda kalkınma planlamacıları tüm dünyayı modernize etmek için çabalamışlardır. Amerika'nın bilimde, politika oluşturmada ve kalkınma araştırmalarındaki entelektüel egemenliği "başarısız olmasına rağmen" moderniteye olan inancın kaynağını oluşturmuştur (Connely ve diğerleri, 2000: 56). Toplumun bütün boyutlarıyla kalkınma adına deneysel inceleme alanına açılması ve tasarlanmış bir nesne haline getirilmesi sadece Avrupa modernitesine özgüdür (Escobar, 2010: 158).

Kalkınma projesinin batı merkezli kavramlarla ve yaşam biçimleriyle tanımlanmasının nedeni batılı değerlerin, süreçlerin ve tarihsel gelişimin doğuya aktarılmasını istenmesidir. Post kalkınmacılar, bu süreci tasvir etmek için vesayet/vekillik etme (*trusteeship*) kavramını kullanırlar. Bu süreçte Batılı ülkeler bir vekil olarak öteki ülkelerin kalkınmasına yön verebilme ve müdahale edebilme hakkına sahip olmuşlardır. Batı, bir vekil (baba) olarak az gelişmiş ülkeleri geliştirme görevini üstlenmiştir.

Kalkınma projesinde, insanların seçimlerini genişletmeye yönelik bilginin sahipliği vesayeti doğurur. Kalkınma, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren bilinçli bir devlet uygulaması/müdahalesi olarak tasarlanmıştır (Nustad, 2001: 483-484). Az gelişmiş ülkelerin kalkınma adına müdahalelere izin vermesi batılı ülkelerin vesayet güçlerini perçinler. Cowen ve Shenton (1995) temelleri 19. yüzyılın ilk yarısına kadar uzanan modern müdahaleci kalkınmayı amaçlı/niyetli kalkınma (*intentional development*) olarak tanımlar. Bu dönemde gelişmiş olarak nitelendirilen devletler az gelişmiş olarak nitelendirdikleri diğer devletlerin kalkınma sürecine yön verebilmek için müdahale edebileceklerini savunmuşlardır. Böylece, az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunu Avrupa imparatorluğunun tarihsel projesinin merkezinde yer alan vesayet kavramıyla çözülmüştür. Vesayet kavramı bir doktrin olarak dış merkez yönetimi yardımıyla yoksul yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedeflemiştir (1995: 26).

Kalkınmanın nasıl başarılacağına kimin karar vermesi gerektiğine yönelik tartışma “vesayet” olarak nitelenen iktidar yapısıyla bağlantılıdır. Böylece, kalkınma projesi otoriter ve teknokratik sonuçlar doğurur (Kippler, 2010: 4). Vesayet altında kalkınma demokratik olmaması nedeniyle İkinci Dünya Savaşı sonrası kalkınma projesinin önemli bir kusurudur. Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, toplumları geliştirmenin yolunun vesayet yerine yerel kültürlerin kendilerini ifade edebilmeleri ile gerçekleşeceğini savunmaktadır (Grischov ve McKnight 2003: 539).

4.3. Evrensellik, kültürel homojenleşme ve tek dünya söylemi

Modernist kalkınma projesi, evrensel kalkınma hedefleri üreterek tüm dünyayı ve uluslararası ilişkileri şekillendirir. Böylece homojen ve tek kültürlü bir dünya hedefi ortaya koyar. Post kalkınmacılar, kalkınma projesi tarafından savunulan genel-geçer, nesnel ve evrensel değer ve dönüşümlerin varlığını sorgular. Bu doğrultuda, kalkınma projesinin batı dışındaki ülkelerin kültürlerini yok sayarak kültürel homojenleştirmeyi hedeflemesini eleştirir. Çünkü kalkınma projesinin gizli gündeminde ideolojik ve siyasi özellikler bulunmaktadır. Modernleşmenin ve kalkınma projesinin evrensel öngörülerini kültürel farklılıkları yok saymanın ötesinde bu farklılıkları kalıcı olarak zedelemekte ve hatta ortadan kaldırmaktadır.

Batılı ülkelerin politik çıkarlarını ön plana çıkaran modernleşme kuramının ürettiği evrensel bakış, kalkınma yazınında hakim konumdadır. Kalkınma projesi ve modernleşme evrensel değerlere ulaşılmasını hedeflemekte ve bu nedenle tüm dünyayı kurgulayan ve uluslararası ilişkileri biçimlendiren evrensel bir bakış üretmektedirler. Modern olanın evrensel bir gerçek

haline getirilmesiyle batı dışındaki toplumların batılı toplumların izledikleri yolu seçerek kalkınabileceği savunulur (Altun, 2000: 123, 185). Evrensellik kalkınmanın takip ettirilmesini sağlayan önemli bir alan oluşturur. Kalkınma projesinin savunucuları evrensellik varsayımıyla kültürel açıdan tek bir dünya oluşturma hedefindedir. Batılı ülkeler tarafından tasarlanan kalkınma projesi, kültürel farklılıkları Avrupa kökenli tarihten ve mekandan bağımsız bir evrensellik haline dönüştürür. Çünkü bu varsayımına göre dünya ancak Batılılaştırılarak tek bir dünya haline gelebilir (Sachs 2010b: 114, 119).

Kalkınma projesi batılı ülkelerin kalkınmış kültürel değerlerini tüm dünyaya yaymak için “tek dünya” ya da “küresel köy” gibi sloganlar kullanır. Fakat Rahnema’ya (2010) göre

“(...) küresel köy ile hedeflenen, dünyanın kültürel zenginliğini ve anlamlı farklılıklarını oluşturan sayısız köyü hiçbir iz kalmayacak şekilde yeryüzünden süpürüp atmaktır. Önerilen ‘tek dünya’ binlerce gerçek ve yaşayan dünyanın yerine aslında amacı sadece hissedarlarının çıkarlarına hizmet etmek olan, tamamen kültür/ahlak dışı tek bir şirket oluşturmaktır” (2010: 185-186).

Kalkınma projesi artan miktarda mal ve hizmet üretmenin yanı sıra yeni bir insan türünü ve bu kültüre uygun kurumları oluşturmayı hedefler. Bu hedefe ulaşmak için geleneksel toplumlardaki simgesel ve ahlaki değerler aşılmalıdır. Batılı kalkınma uzmanlarınca bu toplumların kendilerine özgün değerleri, efsaneleri, törenleri dayanışma ağları vb. yapılar kalkınmayı engelleyen fikirler ve uygulamalar olarak değerlendirilir (Berthoud, 2010: 76-77). Böylece, kalkınma projesi üçüncü dünya ülkelerinin kültürlerini ikincil konuma getirerek kalkınmanın önünde bir engel olarak görmektedir. Batılılaşma (ya da batı merkezlik) kalkınma çabalarını tek kültürlü bir projeye dönüştürmüştür (Andrews ve Bawa, 2014: 927-928).

Kalkınma projesinin önerdiği kalkınma politikaları sonucunda kültürel farklılıklar, dillerin ve geleneklerin ortaya çıkardığı renklilikler ortadan kaldırılmıştır. Bu süreçte toplumların arzuları ve düşleri tektipleştirilmiştir. Kalkınma projesinde “öteki” olarak kurgulanan ülkelerin geleneksel değerleri küçümsenmiş ve insan olmanın sayısız çeşitliliği yok edilmiştir (Sachs, 1992b: 4).

Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, modernitenin uzantısı olan kalkınma projesinin, üçüncü dünya ülkelerindeki düşünce tarzlarıyla ilgili herhangi bir kültürel senteze sahip olmadığını vurgular. Kalkınma projesinin bu önyargılı yaklaşımı ortadan kaldırılmalıdır (Berg, 2007: 545). Post kalkınmacılar, tek bir kültürün diğer kültürlerden üstün kabul edilmesine karşı çıkarlar. Kültür, insanların sosyal ve çevresel ihtiyaçlarının varlığını sürdürmek için geliştirilir. Bu nedenle,

yerel kültürler sanıldığığının aksine esnektirler ve karşılaştıkları krizlere karşı kendi cevaplarını üretebilirler. Kalkınmaya alternatifler aranıyorsa ya da kalkınma iktisadının krizinin aşılması isteniyorsa, kültürel homojenleştirme yerine çok kültürlülük hedeflenmelidir (Berg, 2007: 553).

4.4. Kalkınma uzmanları, egemenlik ve iktidar

Post kalkınma yaklaşım(lar)ına göre kalkınma projesi batılı uzmanlarca yönetilen egemenlik ve iktidar süreçlerini ortaya çıkarmıştır. Şöyle ki, kalkınma projesinde ilk olarak üstün bir toplum tasarlanır. Öteki olarak kodlanan toplumlar, müdahale edilerek ve dönüştürülerek üstün toplumlara benzetilmeye çalışılır. Benzetilme sürecinde, az gelişmiş ülkelerin konumlarını ve verilerini değerlendirmek için uzman bilgisine ve kalkınma uzmanlarına ihtiyaç vardır. Kalkınma projesinde, kalkınma uzmanları ve bu uzmanların bilgisi üçüncü dünya ülkelerinin denetim altına alınabilmesi için gereklidir. Batılı ülkelerin karar verdiği bu süreç, bu ülkelerin egemenliğinin ve iktidarının sürekli hale getirilmesini sağlar.

Kalkınma projesi, iki temel mekanizma üzerine kuruludur. İlk olarak, teknik kalkınma sorunları, uzman bilgisine dayandırılır. Sonrasında ise kalkınma kurumsallaştırılır. Böylece, kalkınma uzmanları ve kurumları kalkınma bilgi ve uygulamalarını belirli projeler ve müdahaleler yoluyla birbirine bağlarlar (Escobar, 2007: 19-20). 1940’lardan itibaren kalkınma projesi, gelişmiş modern toplumların az gelişmiş toplumlara yardım edebilecek uzmanlığa sahip olduğu varsayımına dayandırılmıştır. Bilimsel bilgi ve yöntemler kullanan kalkınma uzmanları, az gelişmiş ülkelere ilerleme ve refah getirecek kişiler olarak ele alınmıştır (Parpart, 1995: 221-225). Kalkınma uzmanları, üçüncü dünya ülkelerinin su, toprak, hava ve enerji kullanımını denetleyebilmek için gereklidir (Sachs, 2010a: 28).

Batılı kalkınma uzmanları, modernleşmeyi ve kalkınmayı aynı şey olarak tanımladıklarından geriye dönük ve geleneğe bağlı halkların tarihi engellerinin ortadan kaldırılması gereklidir. Böylece, uzmanlar kalkınmayı, modern batılı kurumlardan, teknolojilerden ve değerlerden oluşan bir yapı olarak değerlendirirler (Connely ve diğerleri 2000: 55-56). Üçüncü dünya ülkeleri, kalkınma uzmanlarının bilgisine ihtiyacı olan homojen bir yapı olarak ele alınır. Kalkınma projesi, üçüncü dünya ülkelerinin az gelişmişlikle ilgili olan sefalet ve acılarından kurtulmak için gerekli bir müdahale şekline dönüşür (Naz, 2006: 76).

Az gelişmiş ülkelerin kalkındırılmasına yardımcı olan kalkınma uzmanları, bu hizmetlerinin karşılığını alırlar. Çünkü kalkınma uzmanlarının “mucizevi” reçetelerinin koşulları vardır. Örneğin, kalkınma uzmanları az gelişmiş ülkelerde devletin ya da özel sektörün kendilerine

müdahale etmesine izin vermezler (Latouche, 2010: 283, 289). Kalkınma uzmanları, kalkınmanın önceliklerine karar verirler. Ele alınacak kalkınma kategorilerini belirlerler. Neticede, kalkınma uzmanlarının bilgisi kullanılarak ortaya çıkan iktidar yapısı tarafsız bir kılığa bürünür (Escobar, 2010: 153, 155).

Kalkınma projesi, dünya politikasını şekillendirmek, üçüncü dünya ülkeleri ve gelişmiş/batılı ülkeler arasındaki iktidar ilişkilerini belirlemek için organize ilkeler geliştirmiştir. İktidar ve kalkınma karşılıklı olarak birbirlerinin etkilerler. İktidar, kalkınma politikalarını etkiler ve kalkınma politikaları, iktidarı şekillendirir. Kalkınma politikalarını finanse eden kurumlar, araştırmacılar, aktivistler, yerel halklar ve akademik kadrolar her biri kendi iktidarlarına sahiptirler ve birbirlerini etkileyebilirler. Bu nedenle kalkınma ve iktidar, sosyal hayatın en temel iki olgusu haline gelir. Kalkınma yazınında, iktidarın yaygınlığı, modernleşme ve neo-liberalizm paradigmaları tarafından büyük ölçüde gizlenmiş olmasına rağmen bağımlılık teorisi örtük olarak iktidar ilişkileri üzerinde durmaktadır. Post kalkınma yaklaşım(lar)ında ise iktidar önemli bir gündem haline gelmiştir (Islam, 2009: 24-27).

Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, kalkınma projesinin batının kurallarını koyduğu bir iktidar yapısı ortaya çıkardığını savunur. Sömürgecilik döneminden farklı geliştiğinden bu iktidar mekanizması, egemen kavramsallaştırması ile kolaylıkla açıklanamaz. Çünkü üçüncü dünya uygar/gelişmiş batıdan uzaklaştırılarak inşa edilir. Bu uzaklaştırma süreci olumsuzluklarla markalaştırılır (Brigg, 2002: 433, Escobar 1995: 159). Üçüncü dünya hakkındaki gerçekliğin üretilmesi ve organize edilmesi için bir sistem oluşturulmuştur. Kalkınma, rasyonel ve nesnel olduğu düşünülen ama ideolojik ve politik karakterli birçok uygulamaya dayandırılmıştır. En başta gelişmiş ülkeler tarafından üçüncü dünya ülkelerine yönelik üretilen bilgi, bu dünyanın özel gerçekliklerine fark edilebilirlik kazandırmış ve bu yolla bu gerçeklikleri iktidar hedefleri haline getirmiştir. Üçüncü dünyanın inşası ile birlikte, batının zengin ülkeleri üçüncü dünya hakkında bilgi üretmek ve bu ülkeler üzerindeki iktidarlarını güçlendirmek için son derece verimli bir düzenek oluşturmuşlardır. Böylece iktidar ve kontrolün daha ince ve zarif biçimleri faaliyete geçirilmiştir (Escobar 1995: 9, 2010:154, 1992b: 413).

Kalkınma projesinde, kalkınma söylemi içerisinde alternatiflerin yer aldığına yönelik bir gerçeklik kurgulanır (Escobar 1995). Şöyle ki, kalkınma projesinin iktidar olma hedefi kalkınmanın diliyle/söylemiyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle, kalkınma metinleri bir metafor, imge, ima ve söylem dili olan temsilde yazılır. Bu hayati tasarımlar gerçeklikten uzaklaşırlar. Dolayısıyla kalkınma metinlerinin dili yanıltıcı ya da sınırlı bir referans değeri taşır ve bu nedenle kalıcı bir güce sahip olması eleştirilmelidir. Kalkınma metinleri, bazı

müdahale ve uygulamaları meşru hale getiren, haklı gösteren buna karşın diğerlerini dışlayan taktik özelliklere sahiptir. Bu metinlerin, dünyayı temsil etme yöntemleri yazarlarının (ya da onlara yetki verenlerin) taktikleriyle nasıl etkileşime girdiklerine bağlıdır. Kalkınma metinleri, insanları kalkınma projesi yardımıyla dünyanın düzeltilmesi gerektiğine ikna etmeyi hedefler. Fakat, kalkınmaya yönelik fikirler sosyal, kurumsal ya da edebi bir boşlukta ortaya çıkmaz. Bunlar daha ziyade metaforik bir içerikle adına “kalkınma endüstrisi” denilen geniş bir hiyerarşik bilgi üretim ve tüketim aleti içinde toplanır (Crush, 1995: 4-5).

Üçüncü dünya ülkelerinin kalkınabilmesi için uzman iktidarının sonlandırılması gerekir. Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, iktidarı ele geçirmeye çalışan ve toplumların gerçeklikleri hakkında fikir sahibi olmayan ve uzmanlarca yönetilen bir kalkınma yaklaşımına karşıdır. Kalkınma projesinin başarısız olmasının önemli bir nedeni üçüncü dünya halklarının kalkınma projesinin ortaya çıkardığı iktidar süreçlerini kabul etmek istememeleridir. Kalkınma projesinin hedefi olan halklar bu projenin ortaya çıkardığı iktidarın varlığını kabul eden ve bu varlık altında ezilen pasif alıcılar değildirler. Onlar kalkınma projesi adına yapılan faaliyetleri yarışa sokabilen, direnen, yönlendiren ve manipüle eden aktif eyleyenlerdir (Naz, 2006: 80).

4.5. Kalkınma ideoloji haline gelmiştir

Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, kalkınma projesinin ideolojiye dönüştüğünü savunur. Çünkü kalkınma projesi bütün ideolojiler gibi, yoksulluğa, cehalete, şiddete ve despot yönetimlere kısacası toplumun tüm sorunlarına kapsamlı cevaplar üretmeyi vaat eder. Bu sorunlara, tek bir doğru cevabın olduğunu öne süren ortak ideolojik özelliği paylaşır ve muhalefete tolerans göstermez. Bu benzersiz yanıtı, her yerde uygulanabilen genel bir teoriden herkes için çıkarır. Kalkınma projesinin iktisadi olduğu kadar kültürel, ideolojik ve etik dönüşümler içeren baskıcı bir boyutu vardır. Bu nedenle kalkınmacılık komünizm, faşizm ve sosyalizm kadar baskıcı bir yapı kazanmıştır (Easterly, 2007: 31).

Kalkınma fikri ‘ortak iyi’ye ulaşılmasını hedefler. ‘Ortak iyi’ hedefinin tüm toplumlar için geçerli olması kalkınma projesinin ideolojiye dönüşmesine neden olmuştur. Azgelişmiş ülkelerin kalkınmak için seçtikleri yol ve bu yolun belirleyicileri kalkınma projesinin temel ideolojisini oluşturur. Bu süreç, sürecin öznesi olan üçüncü dünya toplumlarından tamamen bağımsız gelişir. Post kalkınma yaklaşım(lar)ı İkinci Dünya Savaşı sonrasında farklı iki ideolojik kutbun aynı kalkınma söylemini paylaştıklarını, kendi kalkınma ideolojilerini

ürettiklerini ve az gelişmiş ülkelere bu ideolojiyi benimsemeleri yönünde alternatif sunduklarını savunur. Çünkü kalkınma çözümleri farklı olsa da iki kutupta dışarıdan gelen bir müdahale ile kalkınmanın ulaşılabildiğini savunur.

Soğuk Savaş döneminde doğu ve batı arası çatışma üçüncü dünya ülkelerinde oynanan bir oyun halini almıştır. 1950’lerde komünizmin ve planlamanın yoksullukla mücadelede etkili olduğu savunulmuştur. Batılı ülkeler ise yoksulluğa müdahale edilmediği durumda az gelişmiş ülkelerin SSCB’ye yaklaşacağından korkmuşlardır. Bu nedenle komünizm korkusu kalkınma projesinin arkasındaki motive edici güçlerden biridir (Naz, 2006: 77). Egemen kalkınma ideolojisi, komünizmle mücadelede için Amerikan tarzında ambalajlanmış ve hem halkların hem de entelektüellerin zihinlerine empoze edilmiştir (Esteva 2010: 2).

Rahnema’ya (1997) göre kalkınma projesi, kendisini hedef kitlelere dayatmasına rağmen onların ihtiyaç ve isteklerini karşılayamamıştır. Çünkü kalkınma projesinin gizli hedefi ekonomik ve jeopolitik genişleme için daha “uygun” bir araç arayışındaki egemen güçlerin ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu amaçla kuzeyde doğmuş ve rafine edilmiş bir ideoloji görevi görmüştür. Bu durum son bulmakta olan sömürgeci siyasetin saldırgan ve cazip bir enstrümana dönüştürülmesine yardımcı olmuştur (1997: 384, 397). Post kalkınmacılar, ideoloji haline gelen kalkınma projesinin artık sonuna geldiğini vurgularlar. Örneğin, Easterly’ye (2007) göre:

“kalkınma ideolojisi kasalarla doldurulmalı ve komünizm, sosyalizm ve faşizm salonunun tam altındaki Ölüm Öncesi Düşünceler Müzesi’ne gönderilmelidir. Dünyanın fakirlerine katı bir kalkınma ideolojisini dayatma girişiminin sefil bir şekilde başarısız olduğunu kabul etmenin zamanı gelmiştir” (2007: 35).

5. Post Kalkınma Yaklaşım(lar)ının Kalkınma Çözümlemesi

Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, kalkınma çözümlemelerinde modernist kalkınma projesini eleştirdikleri noktalardan uzaklaşmak isterler. Kalkınma projesi, başarılı olamamıştır ve yerel halk hareketleri kalkınma projesine tepkiyle yaklaşmaktadırlar. Post kalkınmacılar, kalkınma projesinin sonuna geldiğini, modasının geçtiğini ve ortaya çıkaran tarihsel koşulların geçerliliğini yitirdiğini savunurlar. Hatalı varsayımlar üzerine kurulu olan geleneksel kalkınma iktisadi ve uygulamaları çözüm sunamayacak olduğundan terk edilmelidir.

Post kalkınmacılar, hem güneyde, hem kuzey ve güney arasındaki gruplar arasında artan farklılaşmalara, sosyal dışlanmaya, yoksulluğa ve neo-liberal kalkınmanın ürettiği kültürel özerkliğin ortadan kaldırılmasına tepki gösterirler. Modernist kalkınma projesinin başarısızlığından kaynaklanan kalkınmanın çıkmazının ötesine geçmek için kalkınmanın amaç

ve yöntemlerinin yeniden tanımlanması gerekliliğini vurgularlar. Bu nedenle, “modernist paradigmayla ilişkileri kesmemiz ve yeni bir kalkınma fikri inşa etmemiz” gerektiğini savunurlar (Grischov ve McKnight, 2003: 517). Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, yeni kalkınma döneminde kalkınmanın toplumsal yaşamın merkezi düzenleme ilkesi olmayacağını savunur. Yeni dönemde yerel kültürler yeniden ele alınmalı ve uzmanlık bilgisine daha az güvenilmelidir. Yeni dönemin önemli elemanları; sıradan insanların daha insancıl, kültürel ve ekolojik açıdan sürdürülebilir dünyalar oluşturmayı içeren çabalarının ve toplumsal hareketlerin dikkate alınmasıdır (Escobar, 2007: 20).

Post kalkınma yaklaşım(lar)ında genel-geçer bir kalkınma çözümü yerine farklılıkların kabulünü içeren ve dolayısıyla yerel kültürlerin önemsendiği bir kalkınma hedeflenir. Tek bir kalkınma çözümü yerine çoğulcu bir kalkınma yaklaşımı üzerinde durulur. Üçüncü dünya ülkeleri farklı özelliklere sahip ve farklı tarihsel süreçlerden geçen farklı kültürlerden oluşur. Farklı kültürlere sahip toplumlar arasında üstün bir toplum yoktur. Bu nedenle her toplum için farklı kalkınma sorunları ve çözümleri vardır.

Post kalkınma yaklaşım(lar)ının kalkınma çözümlerinde, kalkınma projesinin terk edilmesinin gerekli olduğu savunulur ve ‘alternatif kalkınma’ yerine ‘*kalkınmaya alternatifler*’ (yani kalkınma yazınının tümüne alternatif) aranır. Aynı zamanda post kalkınma yaklaşım(lar)ının kalkınma çözümlenmesi, *yerel kalkınmanın* önemi üzerinde durmakta ve bu nedenle “*yeni toplumsal hareketler*” (*new social movements*) olarak adlandırdıkları yerelden gelen taban hareketlerinin desteklenmesini içermektedir.

5.1. “Alternatif Kalkınma” yerine “Kalkınmaya Alternatifler”

Post kalkınma yaklaşım(lar)ının kalkınma çözümlenmesinde “alternatif kalkınma” yolları yerine “kalkınmaya alternatifler” üzerine odaklanılır. Modernist ana akım kalkınmaya alternatif aramak yerine kalkınma yazını tek bir küme olarak ele alınıp tüm kümeye alternatif aranır. Matthews’e (2004) göre “kalkınmaya alternatifler” çağrısı, İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kalkınma Projesinin yıkımı yerine inşa edilmek üzere değişen ve geliştirilen yeni bir yol çağrısıdır (Matthews, 2004).

Az gelişmiş ülkeleri geliştirmeyi hedefleyen kalkınma politikalarının başarısızlığı kabul edilmelidir. Kalkınma projesinin başlangıç aşamasında ortaya koyduğu kalkınma vaatleri inandırıcılığını yitirmiştir. Çünkü kalkınma projesinin sonuçları değerlendirildiğinde yoksulların daha da yoksullaştığı ve eşitsizlikler artarak devam ettiği görülmüştür. Post

kalkınma yaklaşım(lar)ı, kalkınma projesinin başarısızlığının nedenini yüzeysel problemlerden öte projenin varsayımlarındaki ve kabullerindeki derin kusurlara bağlar. Bu nedenle de İkinci Dünya Savaşı sonrası kalkınma projesinin tamamen terk edilmesi gerektiğini savunur (Matthews, 2004: 381). Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, küresel kapitalizm ve modern bilimin egemenliğinin kırılması ve kontrol altına alınması için siyaset, iktisat ve bilgi alanlarında farklılıkları içeren yeni yollar aranması gerektiğini vurgular. Bu nedenle kalkınmaya alternatifler genellikle yerel toplulukların görüşlerine dayandırılır (Ziai, 2004: 1045).

Kalkınma uygulamalarında, halkların farklı kültürel özelliklerinin gelişmesini teşvik etmek gerekir. Post kalkınma yaklaşım(lar)ına göre kapitalizm sonrası dünyanın özelliklerini belirleyebilmek için tarihsel olarak yüklenmiş sloganlardan kurtulmanın yolları aranmalıdır (Cleaver, 2010: 276-277). Post kalkınma yaklaşım(lar)ının savunduğu yeni kalkınma döneminde, çoğunluğu oluşturan azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalamak amacıyla çabalamaları ve kalkınmanın üstlendiği otoriteyi onaylamaları gerekmez. Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, aklın ve zihinlerin kalkınma projesinin sunduğu sınırlardan ve kısıtlardan özgürleşmesi gerektiğini savunur. Bu yapılarak kalkınmaya alternatifler bulunabilir. Post kalkınma yaklaşım(lar)ı egemen kalkınma yazınında 'iyi' tanımıyla oluşturulmuş önyargıları ve hataları açığa çıkarmak için kalkınma projesini yapısızlaştırır. Böylece toplulukları temel alan alternatif bir alan oluşturmak istenir (Mcregor, 2007: 157). Post kalkınma yaklaşım(lar)ında kalkınmanın belirli bir modelinin, yolunun ya da şeklinin olamayacağı ya da olmaması gerektiği savunulur (Rapley, 2004: 351-352).

5.2. Yerel kalkınma

Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, kalkınmaya alternatiflerin yerel kültürlerin anlaşılması ile mümkün olabileceğini savunur. Kalkınmanın, kültürel bir boyutu olduğundan post kalkınma yaklaşım(lar)ının kalkınma çözümlemesinde geleneklere ve yerel katılıma önem verilir. Üçüncü dünya ülkeleri, farklı tarihsel süreçlerden geçen farklı kültürlerden oluşur ve bu kültürler arasında üstün bir kültür yoktur. Bu nedenle her toplum için farklı kalkınma sorunları ve çözümleri vardır. Böylece post kalkınma yaklaşım(lar)ının evrensel değerler içermeyen kalkınma çözümü yerel halkların kendilerini ifade edebilmelerine olanak tanınmasını hedefler. Tüm dünyaya tek, aynı ve ortak bir kalkınma modelinin dayatılması, yerel toplulukların hayatlarını önemsizleştirir. Oysa dünyaya farklı bir gözle bakıldığında yerel toplulukların kalkınma ya da kalkınmama dışında potansiyel ve olası birçok yöntemle düzenlenebileceği

görülebilir (Lummis, 2010: 51). Farklılıklar göz önüne alındığında farklı kalkınma uygulamalarının varlığı kaçınılmazdır. Bunu başarabilmenin ilk koşulu alışık olduğumuz/doğru kabul ettiğimiz meta-anlatıların arka planını görmektir. Post kalkınma yaklaşım(lar)ı bu noktada kalkınmanın yapısına (ideolojiler, metaforlar, dil, mülkler, vb.) yönelik farklı söylemlerin oluşumunu destekler. Kalkınmayı başarmak için kalkınmayı ele alan bilgi üretim merkezlerinin ve eyleyenlerinin arttırılmasını ve çeşitlendirilmesini savunur. Bunun için yerel halkların kalkınma müdahalelerinden etkilenen adaptasyon, yıkım ve direnişleri üzerine odaklanılmalı ve ürettikleri alternatif kalkınma yolları kullanılmalıdır (Escobar, 2007: 20-21). Post kalkınma yaklaşım(lar)ının kalkınma çözümlemesinde, modernleştirici kalkınma tarafından bastırılmış fakat yok edilmemiş topluluk normlarının ve değerlerinin yeniden yapılandırılmasına dayanan bir kalkınma geleceği hayal edilir. Bu amaç için post kalkınma yaklaşım(lar)ı, kalkınmaya alternatiflerin “topluluk gelişimi” (*community development*) yerine, “topluluğun gelişimini” (*development of community*) hedeflemesi gerektiğini savunur. Topluluk gelişiminde, topluluk değerlerinin değiştirilmesi hedeflenir. Fakat topluluğun geliştirilmesi için mevcut topluluk değerleri desteklenir ve o topluluğun sosyal ve kültürel alanları modernist kalkınma projesinin yıkıcılığından kurtarılmaya çalışılır. Bu durum toplulukların özgürce konuşmalarını ve kültürel farklılıklarını içeren yaşam tercihleri yapmalarını olanaklı kılar (Grischov ve McKnight, 2003: 538). Kalkınma politikaları yukarıdan aşağıya uygulamak yerine aşağıdan yukarıya uygulanmalıdır. Böylece yerel halkları ve kültürleri marjinalleştirmeyen, kendi iktisadi ve sosyal kalkınma sorumluluklarına ve kendi öncelik ve planlarına uygun olan, siyasal ve kültürel farklılıkların önemsendiği bir kalkınma gündemine ulaşılır. Kısacası, kültürel gelenekleri değersizleştiren İkinci Dünya Savaşı sonrası kalkınma projesine bir alternatif geliştirilmeye çalışılır (Dada, 2016: 80).

5.3. Yeni Toplumsal Hareketler

Post kalkınma yaklaşım(lar)ının kalkınma çözümlemesinde, “yeni toplumsal hareketler” olarak adlandırdıkları toplumsal hareketler; egemen kalkınma yazını ve uygulamalarına karşı kayda değer bir direniş kaynağı olarak kalkınmaya alternatif oluştururlar. Bu hareketler, egemen konumdaki modernist kalkınma projesine karşı direnirler ve kendilerine ait siyasi projelere odaklanırlar. Yeni toplumsal hareketler, kalkınma projesinin ortaya çıkardığı iktidar yapılarına verilen tepkileri içermesine rağmen siyasi parti dışı oluşumlardır.

Post kalkınmacılar, yeni toplumsal hareketler ve topluluk temsilcileri tarafından dile getirilen yerel endişelerin ve siyasetlerin egemen olduğu bir geleceği savunurlar. Yeni toplumsal hareketler, yerel toplulukların yereldeki temel sorunlarını yansıtacak ve bu kaygılara cevap verebilecek şekilde tasvir edilir (Mcregor, 2007: 157). Kalkınmaya alternatifler, insanlara özerklikleri için yeni alanların bulunmasını hedefler ve radikal demokrasi yoluyla özgürleştirici bir siyaset izlenmesi çabasıdır. Post kalkınma yaklaşım(lar)ının önerdiği bu görüş, devlet ve uluslararası güçler tarafından tanımlanan topluluk ihtiyaçlarının kontrol edilmesine karşı çıkan yeni toplumsal hareketleri ortaya çıkarmıştır (Kippler, 2010: 32).

1980'li yıllarda özellikle Batı Avrupa'daki ve Latin Amerika'daki toplumsal hareketlerin doğası ve içeriği konusunda yeni anlayışlara tanıklık edilmiştir. Bu ülkelerde yeni toplumsal hareketler, İkinci Dünya Savaşı sonrası geliştirilen kalkınmacı devletin vaatlerini yerine getirmemesine ve sürekli yaşanan krizlere tepki olarak ortaya çıkmışlardır. Bu hareketler, üçüncü dünya halkları tarafından, sosyal hayatlarının metalaştırılmasına, bürokratikleştirilmesine ve kültürel kitlesel yayılım süreçlerine tepki olarak ortaya çıkmışlardır (Escobar, 1992b: 426).

Yeni toplumsal hareketler hakkında genellemeler yapmak ve neyi temsil ettiklerini ortaya koymak zordur. Çünkü bu hareketler heterojendirler ve hareketlerin batıdaki toplumsal hareketler ve kimlik politikaları ile benzerlikleri olup olmadığı üzerinde soru işaretleri vardır. Yeni toplumsal hareketler, otopoetiktir (*autopoietic*); yani kendi üreten, kendi kendini organize eden ve paralel güç sistemleri kullanan bir yapıdadır (Watts, 1995: 57). Yeni toplumsal hareketlerin özellikleri farklı kültürlerde çeşitlilik gösterir. Bu nedenle tek bir anti-empyralist ya da batı karşıtı harekete indirgenemezler. Bu hareketler, farklı toplumların kendilerine ait kültürel ve tarihsel özelliklerinin önemszenmesini hedefler ve sosyal adaleti, temel ihtiyaçları ve demokrasi gibi kavramların yeniden ve ihtiyaca göre tanımlanmasına katkı sağlarlar (Escobar, 1992b: 432).

Post kalkınma yaklaşım(lar)ının kalkınma çözümü olarak ele aldığı yeni toplumsal hareketlerin istekleri; kalkınma projesinin ortaya çıkardığı eşitlik, adalet ve demokrasi alanlarındaki tüm gerçekleşmeyen sahte vaatlerin yerine getirilmesini beklemekten vazgeçmektir. Bu hareketler, kendilerini kendi alanlarında onaylayarak toplumsal sınırları her gün yeniden geliştirirler. Bunu yapmalarının temel amacı modernitenin baskısından kurtulmaktır. Yerel hareketler kendi geleneklerini, kültürlerini, yerel ve modern olmayan sanatlarını devam ettirme ve geliştirme imkanı ararlar (Esteva ve Prakash, 1998: 290). Bu hareketler kalkınma projesinin ortaya çıkardığı belirli sorunlara ya da doğrudan iktidar mekanizmalarına verilen tepkilerdir ve

hayatlarını etkileyen kararlar üzerinde söz sahibi olmayı hedeflerler. Yeni toplumsal hareketlerin iktisadi konuların yanı sıra yerel kültür, sanatsal yönler ve ortak arzular konularında endişeleri vardır (Escobar, 1992b: 421-422).

Kalkınma projesinin ortaya çıkardığı modern devletlere ve devletlerin modernleşme politikalarına karşı direnişin önemli bir unsuru olan yerel halklar, (kalkınma projesi yerine) kendi köklerine dönmek istemektedir. Bu hareketlerin deneyimleri, onları kalkınmak için başkalarının fikirleri ve önerileri yerine kendilerinin akıllarına, kültürlerine ve geleneklerine güvenmeye yöneltilir. Halk hareketleri kendi deneyimleri doğrultusunda şiddet ve iktidarın dinamiklerini daha iyi kavramaları ve dünyaya daha akıllıca bakmaları gerektiğinin farkındadırlar. Her kültür bunu başarabilmek ve kendisini korumak için çok sayıda beceri geliştirir (Rahnema, 2010: 188-189). Kalkınma projesi sonrası yeni kalkınma döneminde, kuzeyin kalkınma dayatmasına direnen güneydeki yerel taban hareketleri önemli işlevler üstlenebilirler. Yerel bilgiler ve çoğulcu demokratik uygulamalar, siyasi, sosyal ve iktisadi hayatın düzenlenmesi için yeni öneriler/modeller ortaya koyabilir (Grischov ve McKnight, 2003: 517).

6.Sonuç

Bu çalışmada post kalkınma yaklaşım(lar)nın temel argümanlarına ve geleneksel kalkınma iktisadına eleştirilerine yer verilmiştir. Post kalkınma yaklaşım(lar)nın kalkınma yazınına en önemli eleştirisi, kalkınma teori ve uygulamalarının bilinçli bir projenin ürünü olması yönündedir. Bilinçli bir süreç olarak ele aldıkları/nitelendirdikleri kalkınma projesinde, zengin ve yoksul ülkeler arası gelir farkının kapatılmasını bu projeyi tasarlayan batılı ülkeler istemezler. Bu nedenle kalkınma projesi dışına çıkılmadığı sürece azgelişmiş ülkeler gelişemez. Dolayısıyla modernite ve kalkınma iktisadı, azgelişmiş ülkeleri sözde geliştirmeyi hedefleyen ama gerçekte bir sürü gizli gündem ve mekanizmayla çalışan, belirli ülkelerin çıkarlarını ve ideolojik hedeflerini yansıtan bilinçli bir projedir.

Her ne kadar post kalkınma yaklaşım(lar)nın belirleyici noktaları incelenmiş olsa da post kalkınma yazını dağınık fikirlerden, farklı ülkelerden ve farklı gelenekteki düşünürlerden oluşur. Evrensel bir ideolojinin peşinden koşmadıkları için post kalkınma düşünürlerinin sınıflandırılması zorlaşır. Bu nedenle bu yaklaşımı bir okul ya da bir paradigma gibi kabul etmek oldukça zordur.

Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, meta anlatılara meydan okuyarak alışkanlıklarımızı sarsar. Bu nedenle dikkatli okunmalı ve değerlendirilmelidir. Post modern bakış(lar), eleştirel duruşu sonrasında kendisi de eleştirilmiştir. Bu doğrultuda post kalkınma yaklaşım(lar)ına da önemli eleştiriler⁶ yöneltilmiştir. Post kalkınma yaklaşım(lar)ının en önemli eleştirisi “kalkınmaya alternatiflerin” neleri içerdiğinin belirsiz olması nedeniyle uygulanabilir bir alternatif sunmadığına yöneliktir. Eleştirilerde post kalkınma yaklaşım(lar)ının söylem analizini çok önemsediği ve uygulanabilir bir alternatif sunmadığı vurgulanır.

Post kalkınma yaklaşım(lar)ına yöneltilen eleştiriler bir kenara bırakıldığında, post kalkınma yaklaşım(lar)ının kalkınma yazınında önemli bir “farkındalık” ortaya çıkardığı görülmektedir. Türkçe yazında yeterince yer verilme de post kalkınmaya ilişkin önemli bir yazın mevcuttur. Bu aslında kalkınma kavramsallaştırmasında yeni bir paradigma veya kavramsal bölge arayışının göstergesidir. Post kalkınma yaklaşım(lar)ı, mevcut kalkınma projesini değiştirmek, revize etmek ya da moderniteyi yeniden tasarlamak yerine kalkınma söyleminin yanlışlıkları üzerine radikal bir değişim peşindedir. Post kalkınma yaklaşım(lar)ının kalkınma yazınında yeni çalışma alanları ortaya çıkardığı ve kalkınmaya ilişkin çözüm(ler) üretme peşinde olduğu görülmektedir. Bu nedenle post kalkınma yaklaşım(lar)ının geliştirilmeye ve detaylandırılmaya ihtiyacı vardır. Post kalkınma yaklaşım(lar)ının, alternatif sunması önemli değildir. Kalkınmayı en azından yeni bir bakışla açıklamaya çalışması kalkınma yazınının bir bütün olarak ilerlemesine katkı sunmaktadır. Kalkınmak isteyen toplumların kendileri için üretilen kalkınma programlarında söz sahibi olabilmeleri için kalkınmaya alternatifler aranmalıdır.

⁶ Başka bir çalışmanın konusu olsa da temel eleştiriler: uygulanabilir bir alternatif sunmadığı, kendilerinin de bir meta anlatı ortaya koydukları, yerel düzeyin bu kadar önemsenmesinin bir hata olması, benzer eleştirilerin farklı kalkınma okullarınca yapılmış olması, modernitenin bitmemiş bir süreç olması ve çoğu insanın moderniteyi mevcut haliyle istiyor olması gibi sıralanabilir.

Kaynakça

- Ahorro, J. (2008). *The Waves of Post-Development Theory and a Consideration of the Philippines*. Canadian Political Science Association Annual Conference. University of British Columbia: Vancouver, BC.
- Altun, F. (2000). “Modernleşme Kuramı ve Gelişme Sorunu”. *Divan*, 1, 123-186.
- Andreasson, S. (2007, December). *Thinking Beyond Development: The Future of Post-Development Theory in Southern Africa*. Draft Paper, Prepared for the British International Studies Association annual conference, University of Cambridge.
- Andrews N. ve Bawa S. (2014). “A Post development Hoax? (Re)-examining the Past, Present and Future of Development Studies”, *Third World Quarterly*, 35(6), 922-938.
- Berg, E. (2007). “Post-Development Theory in Africa”. *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 19(4), 541-554.
- Berthoud, G. (2010). “Market”. In W. Sachs. (Ed.), *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. London: Zed Books, pp. 74-94.
- Brigg, M. (2002). “Post-development, Foucault And The Colonisation Metaphor”. *Third World Quarterly*, 23(3), 421-436.
- Cleaver, Harry, (2010): “Socialism”. In W. Sachs (Ed.), *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. London: Zed Books, pp. 260-278.
- Connely, M., Patricia, L., Tania M., Mac D. M., Parpart, J. L. (2000). “Feminism and Development: Theoretical Perspectives”. In J. L. Parpart, M. P. Connely, V. E. Barriteau (Eds), *Theoretical Perspectives on Gender and Development*. Ottawa: IDRC Books, pp. 51-160.
- Cowen, M. ve Shenton R. (1995). “The İnvention of Development”. In J. Crush (Ed.), *Power of Development*. Routledge, pp. 25-41.
- Crush, J. (1995). “Introduction: Imagining Development”. In J. Crush (Ed.) *Power of Development*. Routledge, pp. 1-21.
- Dada, S. O. (2016). “Post-Development and the role of tradition in the process of development”. *Trames*, 20(1), 75–93.
- Derrida, J. (1976). *Of Grammatology*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Easterly, W. (2007). “The Ideology of Development”. *Foreign Policy*, July/August, 31-35.

- Kaçanoğlu M. (2020), "Kalkınma Yazınında Farklılıklara Vurgu: Post Kalkınma Yaklaşım(lar)ı", *Politik Ekonomik Kuram*, Cilt 4(1)
- Ercan, F. ve Biçer, Ö. (2005). "İktisat ve Kalkınma Ekonomisi: Kalkınma İdeolojisinin Sosyalizasyonu Olarak Kalkınma Ders Kitaplarının Eleştirisi", *Ekonomik Yaklaşım*, 16(57), 51-102.
- Escobar, A. (1992a). "Imagining a Post-Development Era? Critical Thought Development and Social Movements". *Social Text*, 31/32 (16), 243, 20–56.
- Escobar, A. (1992b). "Reflections on Development: Grassroots Approaches and Alternative Politics in the Third World.", *Futures*, 24(5), 411-436.
- Escobar, A. (1995). *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*. New Jersey: Princeton University Press.
- Escobar, A. (2000). "Beyond the Search for a Paradigm? Post-development and Beyond". *Development*, 43(4), 11-14.
- Escobar, A. (2007). "'Post-Development' as Concept and Social Practice.". In A. Ziai, (Ed.) *Exploring Post- Development: Theory and Practice, Problems and Perspective*. New York: Routledge, pp. 18-33.
- Escobar, A. (2008). *Territories of Difference*. Londra: Duke University Press.
- Escobar, A. (2010). "Planning". W. Sachs (Ed.), *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. London: Zed Books, pp. 145-160.
- Esteva, G. (2010). "Development". In W. Sachs. (Ed.), *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. London: Zed Books, pp. 1-23.
- Esteva, G. ve Prakash, M. S. (1998). "Beyond Development, What?". *Development in Practice*, 8(3), 280-296.
- Grisschhow J. ve McKnight, G. H. (2003). "Rhyming Development Practising Post-development in Colonial Ghana and Uganda", *Journal of Historical Sociology*, 16(4), December 2003, 517-549.
- Güçlü, A., Uzun E., Uzun, S., Yolsal Ü. H. (2008). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Hall, S. (1995). "The West and The Rest: Discourse and Power", In S. Hall and K. Thompson, (Eds), *Modernity: an Introduction to Modern Societies*. Cambridge (UK): Polity Press, pp. 184-228.
- Heywood, A. (2017). *Siyaset Teorisine Giriş*, (Çev. Hızır Murat Köse). Küre Yayınları,
- Islam, Md. S. (2009). "Paradigms of Development and Their Power Dynamics: A Review". *Journal of Sustainable Development*, 2(2), 24-37.
- Keyder, Ç. (1979). *Emperyalizm, Az Gelişmişlik ve Türkiye*. Birikim Yayınları.

- Kippler, C. (2010). "Exploring Post Development: Politics, the State and Emancipation. The question of alternatives". *POLIS Journal*, (3), 1-38.
- Latouche, S. (2010). "Standard of Living", In W. Sachs. (Ed.), *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. London: Zed Books, pp. 279-294.
- Lieten, G. K. (2002). "Faltering development and the Post-Modernist Discourse". *Social Scientist*, 30(7/8), 67-83.
- Lummis, C. D. (2010). "Equality". In W. Sachs. (Ed.), *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. London: Zed Books, pp. 38-54.
- Matthews, S. (2004). "Post-Development Theory And The Question Of Alternatives: A View From Africa". *Third World Quarterly*, 25(2), 373-384.
- McKinnon, K. (2008). "Taking post development theory to the field: Issues in development research, Northern Thailand". *Asia Pacific Viewpoint*, 49(3), 281-293.
- McGregor, A. (2007). "Development, Foreign Aid and Post-development in Timor-Leste", *Third World Quarterly*, 28(1), 155-170.
- Naz, F. (2006). "Review Article Arturo Escobar And The Development Discourse: An Overview". *Asian Affairs*, 28(3), 64-84,
- Nustad, K. D. (2001). "Development: The Devil We Know?". *Third World Quarterly*, 22(4), 479-489.
- Parpart, J. L. (1993). "Who is the 'Other'?": A Postmodern Feminist Critique of Women and Development Theory and Practice". *Development and Change*, (24), 439-464.
- Parpart, J. L. (1995). "Deconstruction the Development "Expert" Gender, Development and the "vulnerable groups". In M. H. Marchand and J. Parpart (Eds), *Feminism/Postmodernism/Development*. London: Routledge, pp. 221-243.
- Pieterse, J. N. (2000). "After Post-Development". *Third World Quarterly*, 21(2), 175-191.
- Pieterse, J. N. (2010). *Development Theory: Deconstructions Reconstructions*. Sage Publications.
- Rahnema, M. (1997). "Towards Post-Development: Searching for Signposts, a New Language and New Paradigms". In M. Rahnema and V. Bawtree (Eds.), *The Post-Development Reader*. London and New Jersey: Zed Books, pp. 377-403.
- Rahnema, M. (2010). "Poverty". In W. Sachs. (Ed.), *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. London: Zed Books, pp. 174-194.
- Rahnema, M. ve Bawtree, V. (Eds). (1997). *The Post-Development Reader*. Zed Books.

- Kaçanoğlu M. (2020), "Kalkınma Yazınında Farklılıklara Vurgu: Post Kalkınma Yaklaşım(lar)ı", *Politik Ekonomik Kuram*, Cilt 4(1)
- Rapley, J. (2004). "Development Studies and the Post-Development Critique". *Progress in Development Studies*, 4(4), 350-354.
- Rist, G. (2008). *The History of Development. From Western Origins to Global Faith*. London: Zed Books.
- Sachs, W. (1992b). "Introduction". In W. Sachs. (Ed.), *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. London: Zed Books, pp. 1-5.
- Sachs, W. (2010a). "Environment". In W. Sachs. (Ed.), *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. London: Zed Books, pp. 24-37.
- Sachs, W. (2010b). "One World". In W. Sachs. (Ed.), *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. London, Zed Books, pp. 111-126.
- Sachs, W. (Ed.). (1992a). *The Development Dictionary. A Guide to Knowledge as Power*. (second edition). London: Zed Books.
- Schuurman, F. J. (2000). "Paradigms Lost, Paradigms Regained? Development Studies in the Twenty-first Century". *Third World Quarterly*, 21(1), 7-20.
- Siemiatycki, E. (2005). "Post-Development at a Crossroads: Towards a 'Real' Development", *Undercurrent*, 2(3), 56-60.
- Simon, D. (1997). "Development Reconsidered: New Directions in Development Thinking", *Human Geography*, 79(4), 183-201.
- Storey, A. (2000). "Post-Development Theory: Romanticism and Pontius Pilate Politics". *Development Thematic Section*, 43(4), 40-46.
- Truman, H. S. (1949). "Inaugural Speech". Web: <http://www.bartleby.com/124/pres53.html> 31 Aralık 2015'de alınmıştır.
- Watts, M. (1995). "'A New Deal In Emotions' Theory and Practice and The Crisis of Development". In J. Crush (Ed.), *Power of Development*. Routledge, pp. 43-59.
- Ziai, A. (2004). "The Ambivalence of Post-development: Between Reactionary Positivism and Radical Democracy". *Third World Quarterly*, 25(6), 1045-1060.
- Ziai, A. (2007). "Development Discourse and Its Critics: An Introduction to Post-Development", In A. Ziai, (Ed.) *Exploring Post- Development: Theory and Practice, Problems and Perspective*. New York: Routledge, pp. 3-17.
- Ziai, A. (2013). "The Discourse of "Development" and Why The Concept Should be Abandoned", *Development in Practice*, 23(1), 123-136.
- Ziai, A. (2015). "Debate Post-Development: Premature Burials and Haunting Ghosts". *Development and Change*, 46(4), 833-854.